

TÜRK TARİH ENCÜMENİ MECMUASI

Türk Tarih Encümeni tarafından neşredilir

YENİ SERİ — CİLT 1

SAYI 2 — Eylül - Teşrinisani 1929

BU SAYIDA

Ali Fuat	Rifat Sadık paşa
İsmail Hakkı	Vekayii Nakşi
Mahmut Kemal	Mehmet Ayetullah
Necibasım	Ş. Sami
Mehmet Behçet	Sinop kitabeleri
Necibasım	Türk matbaacılığı
Nahit Sırrı	Fransız seyyahları
Necibasım	Evliya Çelebi seyahatnamesi
Mehmet Fuat	Kitabiyat

İSTANBUL
LETAFET MATBAASI
1930

Kitabiyat

حَفْظُ مُطَاطِين — Müstekim zade Süleyman Sadüttin efendinin — Müellifin hayatına ve eserlerine ait İbnülemin Mahmut Kemal beyin mukaddimesini ve notlarını hâvidir—Türk tarih encümeni külliyyatından. adet 12 — Mukaddime 85 sahife, metin 856 sahife, fihrist 33 sahife — Müellifin mührü, el yazısı ve mezar taşı ilâve edilmiştir. — İstanbul, Dev'et matbaası, 1928 — Fiafi 4 liradır.

İslâm âleminde ve bilhassa Acemlerle Türkler arasında “yazı”, eskidenberi mühim bir san'at halini almıştır. Bunun neticesi olarak türkler ve acemler arasında birçok hattatlar yetişti; hattâ büyük üstatların ananelerine merbut yazı meslekleri teşekkül etti. Halk arasında hattatlara büyük bir ehemmiyet verilmeğe başlandı. Şairlere, musikişinaslara mahsus tezkireler yazıldığı gibi, hattatlara mahsus tezkir yazmak da âdet oldu. İşte “Müstekim zade”, nin «حَفْظُ مُطَاطِين» i bizde şimdiye kadar hattatlara mahsus yazılan tercemeihal mecmualarının sonu fakat en mufassal ve mükemmelidir. Habip efendinin 1306 da Ebüzziya matbaasında basılan «حَفْظُ وَ مُطَاطِين» ında bilhassa Osmanlı hattatları için bu eserden istifade edilmiş olduğu gibi, Clement Huart'ın “les calligraphes et les Miniaturistes de l'orient musulman, leroux, 1908., adlı eserinde de Habip efendinin kitabı vasıtasıyla «حَفْظُ مُطَاطِين» den istifade olunmuştur. Huart bu eserin de ayrıca Paris milli kütüphanesinde mevcut ve müellifi meğhul bir «حَبْرَةُ صَفْرَى» dan istifade ettiğini söylüyor ki [S.8], bunun elimizdeki cildin sonunda [S. 637 -- 856] ayrı bir elifba sırası ile mürettep olan kısım olduğu ve Müstekim zadeye ait bulunduğu derhal anlaşıyor. Müellifin حَفْظُ مُطَاطِين in birkaç yerinde «حَفْظُ صَفْرَى», «حَبْرَةُ صَفْرَى» gibi isimlerle zikrettiği eser budur ki, münhasıran tâlîk yazan hattatlara mahsustur.

Anadoluda daha Selçukiler zamanından başlayarak birçok hattatlar yetiştiği, o devirlerden kalan eserlerden pek güzel anlaşıyor. Fakat Anadolu Türkleri arasında ilk tezkireişuara 16 ncı asırda yazıldığı

gibi, meşhur hattatların tercemei hallerini muhtevi ilk eser de müverrih Âli'nin مناقب هنرورانedir ki 995 de yazılmıştır. Müzehhipler, musavvirler, nakkaşlar, mücellitler, V. S.... gibi san'atkarlardan da bahseden bu mühim eser hakkında, iptida B. Dorn epeyce izahat vermiş olduğu gibi Bulletin historique—philologique de l'Académie des Science de St-Petersbourg, tix, No. 4, 16—28, 1852], 1926 da gene Türk tarih encümeni külliyyatı arasında Mahmut Kemal beyefendi tarafından neşredilmişti. Bundan sonra Nefesizade İbrahim efendi'nin dördüncü Murad namına yazdığı

کزار صواب ile Suyolcuzaade Mehmet Necip efendinin 1150de telif ettiği دروۃ الکتاب ı da Osmanlı hattatları hakkında yazılmış iki mâruf eserdir.

Habip efendi ve Huart, کزار صواب dan istifade etmişlerse de دروۃ الکتاب ı görmemişler ve ancak Müstekim zadenin eseri vasıtasıyla ondan istifade etmişlerdir.

Müstekim zadenin eseri, vüs'at ve ehemmiyeti itibarile bu zikredilen Kitaplarla mukayese edilemeyecek mühim bir ansiklopedidir. Müellif Türk, Arap, Acem hattatları hakkında malûmat toplamak için pek çok menbâlara müracaat etmiş, zamanın hattatları hakkında hiç bir menhâda bulunamayacak malûmat vermiştir. Müracaat ettiği başlıca menbâlar kendi ifadesine nazaran şunlardır:

«مقبرتی : السلوک» «ابن نفری بردی : الجہنم الزاہره» ، «فتفتندی : صبح الاعشى»
«تاریخ نجمی» ، «طبقات سیوطی» «دمیۃ القعر» «ذیل صمدیۃ العصر» ، «الدرر المأمۃ» ،
«روصۃ الناظر» ، «ابوسعید : اخبار الشعراء» ، «سلم الوصول» ، «تاریخ سخاوی» ، «تاریخ زہبی»
«ابن خلکان» ، «خیرۃ الاولاد» ، «منزل الصافی» ، «ابوجیاد : فضاء» ، «الطف التمر» ،
«مواعظ لدرنی» ، «فخراسانی» ، «ظفرنامہ بردی» ، «تذکرہ دولتشاہ» ، «تاریخ جنابی» ،
«مرآۃ الادوار لاری» ، «تذکرہ صادق کتابدار» ، «خجۃ التواریخ» ، «تقویم التواریخ» ،
«سفینۃ رغب» ، «اسعد افندی : اطرب الادوار» ، «تاقب درۃ : سفینۃ مولویاد» «ذیل
مقابله» ، «شجفی : وقایع الفضل» ، «تذکرہ فتلی زادہ» ، «تذکرہ سالم» ، «مناقب
هنروران» ، «کزار صواب» «دروۃ الکتاب» .

Tam mânâsiyle ansiklopedist olan Mustekimi zade bu menbâlardan aldığı

malûmatı yalnız bir araya getirmekle iktifa etmemiş, bâzan, meselâ Menakıbı hüncerverandan aldığı malûmatı tenkit etmek suretile vukufunu göstermiştir. Burada bilhassa Osmanlı hattatları hususunda verilen malûmat çok mühimdir. Arap ve bilhassa Acein menbâlarından kâfi derecede istifade edememiş olan müellif, bu hususta yalnız birkaç mahdud menbâın verdiği malûmatı iktibasla iktifa etmiş ve eserinin bu kısımları çok zayıf kalmıştır. Meselâ Safeviler devri hattatları hakkındaki malûmat, *مذكرة صادقة* ile *مختصر سامی* ile muhasır bulunuyor ki, bunun kifayetsizliği meydandadır. Osmanlı hattatları hakkında bile, sair tezkereler, tarihi menbâlar doğrudan doğruya eserler tetkik eylemek şartıyla, daha birçok malûmat bulunacağı muhakkaktır. Fakat bu noksanlara rağmen *مختصر خطاطین* i kendi nev'inde şimdiye kadar tek kalmış zengin bir malûmat hazinesi addedebiliriz. Yalnız yazı tarihi için değil, bizim edebiyat tarihimiz ve umumiyetle medeniyet tarihimiz için burada birçok malûmata tesadûf olunabilir.

İstanbul kütüphanelerindeki muhtelif yazmaların mukayesesiyle tenkitli ve çok itinalı bir surette tab ve tahşiye olunan bu esere, Mahmut Kemal bey tarafından, Müstekim zadenin hayatına ve eserlerine dair mükemmel bir mukaddime ilâve olunmuştur. Büyük bir say ve tebahhur mahsulü olan bu mukaddime sayesinde, Müstekim zade gibi fikir hayatımızla emsaline nadir tesadûf olunan kıymetli bir ansiklopedistimizin hayatı, şahsiyeti, eserleri pek güzel tenevvür etmektedir. Osmanlı müellifleri'nde Müstekim zadenin hayatı ve eserleri hakkında verilen malûmat ile bu mukaddimeyi mukayese edecek olursak, naşiri fâzılın bu husustaki mesâisini hayret ve şükranla karşılamamak kabil değildir.

Eserin ne büyük bir itina ile vücutte getirildiğini anlatmak için bu bin sahifa içinde gözümüze garpan iki küçük sehvi arz edelim:

1 — 291 inci sahifedeki hâşiyede, *عبدالله رفایی* den evvel, Yıldız nüshasında bir *عبدالله بن حسین* den bahsedildiği söylenerek, oradaki malûmat aynen naklolunuyor (S. 291 — 292 not). Halbuki matbu nüshanın 271 inci sahifesinde bu *عبدالله بن حسین* den bahsedilmektedir. Bu itibarla mezkûr not bir sehiv eseridir.

2 — 585 inci sahifede Şah İsmail ile harbi esnasında katlolunan meşhur (Şeybek — Şaylak — Şeybâni) han'ın ismi Müstekim zade tarafından "Yeşbek", olarak kaydolunuyor. Doğrudan doğruya müellife ait olan bu büyük yanlışlık, hâşiyede işaret edilse pek cı olurdu.

Köprülüzade
MEHMET FUAT